הרב דניאל אדר
ישיבת תורת החיים

השתלשלות ותוקף חומרת בנות ישראל – שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים

פתיחה

מדין התורה, כל אישה הרואה דם בעת וסתה נטמאת בטומאת נדה שבעה ימים, ואותם ימים עולים לה, בין רואה ובין שאינה רואה. לעומת זאת, אשה הרואה בלא עת נידתה, דהיינו בי"א יום שבין זמן נדה לזמן נדה, אם היא רואה יום אחד או יומיים, טובלת ביום שלאחריו ושומרת אותו בטהרה. אם ראתה בלא עת נידתה שלשה ימים רצופים, הרי היא זבה גדולה והיא צריכה שבעה ימים נקיים, בכדי להיטהר. כידוע, כיום ההוראה והמעשה בכל ישראל שומרי משמרת הקודש, שכל נדה כיום שומרת שבעה נקיים. ויש לדון בעיקר חומרא זו, מה מקורה ומה תֻקְפָּהּ. והאם יש מקום להקל בה בעת הצורך.

וזה החלי בעזרת צורי וגואלי!

◆

מקור הדין

מובא בכמה מקומות בתלמוד שמנהג בנות ישראל לשבת שבעה נקיים על כל ראיית דם. הכי איתא בברכות (לא ע"ב), במגילה (כח ע"ב[א])

א). יש להעיר הערה מחקרית על המובאה בברכות ובמגילה. בברכות אביי מביא הלכה זו כדוגמא 'להלכה פסוקה', שאין אחריה דיון, ואפשר להתפלל לאחר אמירתה בלב שקט ולא טרוד. וכן במגילה ההלכה הראשונה שעלתה בדעתו של ריש לקיש היא הלכה זו. אפשר לומר שזה בא לומר בדיוק ההפך, **שהלכה זו לא היתה 'פסוקה'**, אלא נתונה במחלוקת בין מנהגי נשות ישראל. ורק בדורות מאוחרים יותר נתקבלה חומרא זו להיות באמת הלכה פסוקה. כך שהרצון שמנהג זה יהפוך להיות 'הלכה פסוקה' מקורו עוד בימי אביי, אולם הביצוע היה רק לאחר ימים רבים. וראיה לכך מדברי רבא (נדה סו ע"ב): א"ל רב פפא לרבא: מאי אריא, קשתה שני ימים - אפילו משהו בעלמא! דהא א"ר זירא: בנות ישראל החמירו

ובנדה (סו ע"א). אולם, השתלשלות חומרא זו מובאת רק בנדה שם, ששם הוא מקומה.

◆

א.

חומרת רבי בשדות

לחומרא זו היו שני שלבים, המוזכרים בגמרא נדה (סו ע"א), והכי איתא התם: אמר רב יהודה אמר רב, התקין רבי בשדות: ראתה יום אחד - תשב ששה והוא, שנים - תשב ששה והן, שלשה - תשב שבעה נקיים. ע"כ. ונראה שהשלב הראשון הפקיע בפועל את הקולא של 'שומרת יום כנגד יום', שכן לפי חומרא זו, על כל אישה לשבת שבעה ימים על כל דם ודם[ב], ואין מציאות של שמירת יום אחד נקי, כנגד יום אחד של ראיה. אולם עדיין לא החמרנו על כל אישה לשבת שבעה **נקיים**, אלא רק במקרה שהיא צריכה לחוש לזבה גדולה, בו עליה לשבת שבעה נקיים.

◆

ב.

שיטת הר"ן ורש"י

דברי הר"ן

יש לברר בס"ד מה הוא הטעם של חומרת רבי לעם בשדות, דהיינו על מה בא רבי להחמיר. הנה הר"ן כתב: "שנים תשב ששה והן. זו עיקר הגרסא ומש"ה יושבת ששה והן, משום דחיישינן שמא יום ראשון ראתה דם טהור ושני דם טמא, והוי תחלת נדה. א"נ דיום ראשון שראתה הוי סוף זיבה ויום שני תחלת נדה. וששה

על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים! א"ל: אמינא לך איסורא, ואת אמרת מנהגא? היכא דאחמור - אחמור, היכא דלא אחמור - לא אחמור. ע"כ. ומבואר שבימי רבא עדיין לא נהגו בחומרא זו בכל דבר. וכבר העיר כן הרא"ש (פ"י סי' ד') ועי' מעדני יו"ט, ולענ"ד יש לתרץ בפשיטות ואכמ"ל.

ב). אולם גם בזמן חומרא זו, עליה לשבת יום אחד נקי בין בימי נדה ובין בימי זיבה, משום חשש זיבה קטנה.

דקאמרינן[ג] נקיים בעינן, דכיון דטועות משוינן להו אי זה יום שתראה מספקינן ליה בתחלת נדה. ונקיים דקאמרינן לבסוף אכולי יומא קאי, אלא דיש לישן [פי' הרגל לשון כמו היה דש בעירו] היא ז' ימים נקיים", ע"כ. ולפי הר"ן ישנם שני חששות, האחד אולי הדם שראתה בתחילה הינו דם טהור והשני דם טמא, ועל כן צריכה היא לשבת ששה ימים נוספים. וימים אלה צריכים להיות נקיים, שאם לא כן צריכה האשה לשבת עוד ששה ימים, דשמא השתא הוא דם טמא. ועל כן כתב הר"ן שצריכה ששה נקיים, לא שיש דין של 'ששה נקיים', אלא שבפועל הם צריכים להיות נקיים, בכדי שתסיים את ימי נידתה. וה"ה בחשש השני שכתב הר"ן, דשמא היום הראשון הוא בימי זיבה והשני בימי נדה, ואם תראה לאחר ארבעה ימים, שוב איכא לספוקי שמא הראשונים היו שניהם בימי זיבה ועכשיו מתחילה האשה ימי נדה, ועל כן צריכים להיות ששה ימים נקיים, בכדי שתצא מכל ספק. זה הוא פירוש הר"ן כפי שליבנתי עם ידידי הרב לירון מידני נר"ו.

אולם יש לדקדק במה שכתב הר"ן בריש דבריו "זו עיקר הגרסא"[ד], ומבואר שיש גירסא אחרת. ובאמת הגרסא השניה היא גירסת הרי"ף, שכן ז"ל הרי"ף התם: "אמר רב יהודה אמר שמואל התקין רבי בסוודית ראתה יום אחד תשב ששה ימים והוא, **שנים תשב חמשה והן** שלשה תשב שבעה נקיים", ע"כ. וברי"ף של מהדורת עז והדר כתבו בהגהו"צ שם, ע"פ כת"י 'ירושלים'[ה], שהגירסא הנכונה היא 'ששה והן' כגירסת התלמוד. אולם לא סמכתי עליהם, ועיינתי בכתבי היד הנמצאים עמדי, ובכת"י ניו יורק איתא (עמ' 354 בכתב היד): התקין רבי בסדיית ראת יום אחד תשב...[ו] שנים תשב **חמשה** והן ע"כ. והרשב"א (בחידושיו לנדה דף סו ע"א) מעיד כבר שכך הוא בספרי הרי"ף, ושכן הוא בספר העיתים בשם הראשונים[ז].

ג). נראה דמ"ש הר"ן 'ששה דקא אמרינן' קאי גם על הפירוש הראשון, דהיינו שגם בפירוש הראשון ס"ל להר"ן דבעינן נקיים. אולם יש מקום לפקפק בזה.

ד). כך גירסת רש"י, וכן הוא בכתב יד מינכן (דף 270 ע"ב) שורה אחרונה בעמוד.

ה). שהוא כת"י אשכנזי מתוארך למאה ה 14-15.

ו) בכתב היד לא ברורות התיבות: [illegible]

ז) ולמדנו שכן גירסת עוד ראשונים קדמונים חוץ מהרי"ף. וכן הוא בכתב יד של הרי"ף מספרד מהמאה החמש עשרה למניין הטועים. וכן ראיתי אחר החיפוש בקטע גניזה (TS NS 254.74), שהוא קטע גניזה בכתיבה מזרחית מן המאה ה 12 (תודה לידידי החוקר ר' עדיאל ברויאר שבדק בשבילי נתון זה).

וממילא אין צורך להגיה את הרי"ף כגרסת ספרי דידן[ח]. וא"כ הוא, לכאורה אין הכרח לומר כפירוש הר"ן שעוד בתקנת רבי בעינן שיהיו כל שאר הימים נקיים. זאת, מפני שלפי הר"ן יום הראייה הראשון הוא 'מלבר', מחוץ לשאר הימים הנוספים, ואילו לפי גירסא זו ימים אלו הם 'מלגאו', דהיינו שמשלימה האשה לחמשה ימי נדה, ובשני הימים הראשונים היא ראתה. ובפשטות אותם ימים אינם נקיים[ט], אלא האשה יושבת בתקנת רבי שבעה ימים, כדין נדה דאורייתא, אלא אם כן ראתה ג' ימים.

וז"ל הרשב"א שם: "יש מי שגורס התקין רבי בשדות ראתה יום אחד תשב ששה והוא, שנים תשב חמשה והם, שלשה תשב ז' נקיים, וכן היא גם בהלכות הרב אלפסי ז"ל, וכן מצאתיה בחבור הרב אלברצלוני ז"ל משמן של ראשונים. ופי' הוא ז"ל לפי גירסא זו: שבאותן הימים היו גם בני הכפרים מכירין קצת בין דם טהור לדם טמא והיו מכירות קצת וסתות אבל לא עיקר הוסתות ולכך די להם בשנים כעיקר נדה דאוריתא. אבל אם ראתה ג' חוששות הן לספק זבה שאינן מכירות כל כך בזיבה, לא הן ולא אותן בני הכפרים שמראות להם את הדם. ולפיכך חשש רבי ותיקן להם לשלשה ז' נקיים. וכו'", ע"כ. ולפי זה באמת לא בעו אותן הנשים שכל אותם הימים שהיא שומרת יהיו נקיים, שכן כל עוד אין סיבה לחשוש לזיבה, מוקמינן לה כדין תורה, וצריכה להשלים שבעה ימי נדה, בין נקיים ובין טמאים. וכן גרס הר"י מלוניל בדברי הרי"ף[י].

אולם, הרשב"א דידיה אמר: "ומ"מ גרסא הנכונה שנים תשב ששה והם דכיון דאינן בקיאות לגמרי יש להם לחוש שמא יום ראשון סוף זיבה ויום שני תחלת נדה וצריכה ששה והוא, וגם מן הראשונים יש שהיו גורסין כן, והיא הגרסא הנכונה. וששה דקאמר, ששה נקיים קאמר, והא דקאמרינן ג' תשב ז' נקיים, לאו

ח). ומ"ש בהגהו"צ במהדורת עוז והדר, שגירסת כת"י ירושלים היא כגרסת התלמוד, זו היתה להם לפוקה כיוון שהעדיפו את גרסת כת"י ירושלים, שהוא כת"י אשכנזי, וכן בעוד שני כתבי יד שבדקתי (מארצות אשכנז) איתא ברי"ף שלהם כנוסח התלמוד. ושאלתי את פי ידידי החוקר העליון ר' עדיאל ברויאר נר"ו בדבר זה, ואמר שמצוי הוא שבארצות אשכנז תיקנו את נוסח הרי"ף לפי נוסח התלמוד שהיה בידיהם (עוד מימי רש"י). ובפרט שהרשב"א מעיד שכך היא נוסחת הרי"ף והעיתים, והעיתים מעיד שכן גירסת הראשונים - בנוסף לרי"ף.

ט). אולם, לקמן נביא בס"ד את המאירי והר"י מלוניל שהבינו בגרסת הרי"ף דבעינן נקיים.

י). ופירש גירסא זו כפירוש הר"ן וצ"ע, ועי' לקמן מ"ש בזה.

למימר דשלשה דוקא בעינן נקיים אבל לא לאחד ושנים, אלא מכלל מה שאמר בג' דבעינן נקיים אנו יודעין שטועות הן בימי זיבה ונדה, והילכך על כרחין ו' דקאמר נקיים קאמר ולא רצה להאריך ולומר בכל אחד ואחד נקיים כיון שממשמע האחד אנו יודעין בבירור את השאר, ואי נמי י"ל דנקיים דקאמרי' בסיפא אכולהו קאי, ומ"מ בין הכי ובין הכי אין ספק דכולהו נקיים בעינן להו", ע"כ. והרשב"א לא ביאר לנו למה צריכות הן נקיים. ועי' ברמב"ן (סו ע"א ד"ה הכי גרסינן) ובר"ן שהבאנו לעיל, שביארו אמאי בעינן נקיים.

ומצאתי בשיטה לבן דורו של הרשב"א בכתב יד (פרנקפורט מס' 1390, עמ' 169 בכת"י) שהביא את שני הפירושים, ונעסוק בדבריו לקמן בס"ד.

◆

דברי רש"י

רבינו שלמה יצחקי (נדה סו ע"א) פירש את הסוגיא הזו, ויש להאריך קצת בדבריו הקדושים. ז"ל רש"י: "בשדות - מקום שאין בני תורה ואינן יודעות למנות פתח נדות מתי הן ימי נדה מתי הן ימי זוב. ששה והוא - כדין תורה ושמא בימי נדה הוא. שנים תשב ששה והן - לחומרא שמא ראשון סוף זוב ושני תחלת נדה וצריכה עוד ששה, אבל שלשה דאילו הוה ימי זיבה צריכה ז' נקיים, השתא נמי תשב שבעה נקיים, שמא בימי זיבה עומדת", ע"כ. ורש"י לא הזכיר שצריכה האשה נקיים, כל עוד לא ראתה שלשה ימים, שיש לחוש בהם לזוב. ועוד יש לדקדק בס"ד בלשון רש"י הבאה "אבל שלשה דאילו הוה ימי זיבה צריכה ז' נקיים השתא נמי תשב שבעה נקיים שמא בימי זיבה עומדת", אם כוונתו של רש"י היתה לומר לנו שצריכה האשה לשבת שבעה נקיים, **שמא בימי זיבה עומדת**, אמאי האריך כל כך בלשונו, וכתב "דאילו הוה ימי זיבה וכו'", שמשמע מזה דאליבא דאמת אין היא עומדת בימי זיבה. הוה ליה למכתב בפשטות 'אבל שלשה תשב שבעה נקיים שמא בימי זיבתה עומדת'. ותו, אי לא הוה רש"י כותב "שמא בימי זיבה עומדת" אלא רק את הרישא של המשפט, הוה אמינא דטעמא שיושבת האשה שבעה נקיים גם בימי נדה, הוא כי זו גזירה ימי נדה אטו ימי זיבה. אולם, אם כן הוא, מה הוסיפו לנו המילים "שמא בימי זיבה עומדת".

ואחר העיון יש לומר שרש"י אזיל לשיטתו בימי נדה ובימי זיבה, דבסתמא דמילתא אישה שמתחילה לראות דם עומדת בימי נידתה[יא], ולא בימי זיבה. ועל כן נוקט רש"י לשון "דאילו הוה בימי זיבה", שממנה אנו למדים שפיר שכעת אינה בימי זיבה. אולם אם כן הוא, מתעוררת קושיא אמאי רבי האריך עלינו את הדרך והצריך שבעה נקיים, אם באמת אין לחוש בסתמא דמילתא לזיבה. ועל כך עונה רש"י דאכתי יש לחוש אולי ראתה ולאו אדעתה וכד', והוא חששא בעלמא[יב].

ומצאתי כמה ראשונים שהבינו שרש"י לא מצריך נקיים. ז"ל הרי"ד (נדה סו ע"א): "אמ' רב יהודה אמ' רב אתקין ר' בשדות, פי' בני הכפרים וכו' ומפני שאינן בני תורה ואינן יודעות למנות פתח נדותן, מתי הן ימי נידה ומתי הן ימי זיבה. התקין להן שאם ראת יום אחד תשב ששה והוא, פיר' **המורה** כדין תורה שמא בימי נדה היא. ואינו נראה לי, דודאי חומר נידה יהבינן לה שלא תהא שומרת יום כנגד יום, אלא טמאה שבעה כנדה דאוריתא, אבל מיהו יותר אנו מחמירין עליה מנדה דאוריתא, שזו היא צריכה ששה נקיים והוא, והאי דקאמ' ששה והוא, וכו'", ע"כ. ומבואר שהרי"ד הבין שרש"י לא מצריך נקיים. והרגיש בזה הרמב"ן (שם) וז"ל: "והלשון שכתב רש"י ז"ל תשב ששה והוא כדין תורה לומר שדין תורה כך הוא למנות ששה לאחד אבל אינו כדין תורה לכך שזו יושבת ששה נקיים שאם תראה צריכה יותר הילכך צריכה הפרשה בטהרה ובדיקה, והאי דקאמר שבעה נקיים ולא קאמר נמי ששה נקיים לישנא בעלמא נקט דשגירי למימר שבעה ימים נקיים", ע"כ. הרי שהבין בפשטות מלשון רש"י שלא צריך נקיים, אך חלק עליו בזה.

וכן בשיטה לבן דורו של הרשב"א (שם) שהבאנו לעיל וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב התקין ר' בשדות ראתה יום אחד תשב ששה והוא. פירוש בשדות מקום שאינן בני תורה ואין יודעות למנות פתח נדותן, מתי בימי נדה ומתי בימי זובה. (אם) ראתה יום אחד תשב ששה והוא כדין תורה שמא בימי נדה היא. **וי"מ תשב ששה נקיים** דאם תראה בהן בראשון או באמצעי או באחרון, שמא אותו יום יהיה התחלת נדה, והראשונים היו מי"א יום. ראתה שנים, תשב ששה והן, לחומרא כי

יא). שכן אין ימי הנידה והזיבה רודפים תדיר, אלא ימי נדותה מתחילים מעת ראייתה.

יב). ובאמת בראשונים שהביאו את טעמי החומרא מצאתי שיש שכתבו את הרישא של דברי רש"י (כמו הראב"ד) ויש שכתבו רק את הסיפא (הרי"ד).

שמא היום הראשון היה בסוף זיבה והשני תחלת נידה וצריכה ששה והוא מלבד יום ראשון וכו'", ע"כ. וכל לשונו מבוססת על דברי רש"י, ואחר לשון זו כתב "וי"מ שצריכים נקיים".

הכרחו של הרמב"ן שהצריך שבעה נקיים אליבא דרש"י

אולם הרמב"ן כתב להכריח בדעת רש"י שצריכה שהימים שמוסיפה יהיו נקיים. וז"ל הרמב"ן (שם): "והלשון שכתב רש"י ז"ל תשב ששה והוא כדין תורה לומר שדין תורה כך הוא למנות ששה לאחד אבל אינו כדין תורה לכך שזו יושבת ששה נקיים שאם תראה צריכה יותר הילכך צריכה הפרשה בטהרה ובדיקה[יג]", ע"כ. דהיינו שהטעם שצריכה האשה ששה נקיים הוא מכיוון שאנו מסופקים האם היא בימי נדה או זיבה, חיישינן בכל פעם שמא מתחלת היא כעת את ימי נידתה, וצריכה לשבת עוד שבעה ימים. כמ"ש לעיל בשם הר"ן.

יש לדון שמדברי רש"י אין לזה הכרח

ואחר בקשת המחילה אלף, והקידה חמש מאות, קצת נראה לעניות דעתי הקצרה שמדברי רש"י אין הכרח להבין כן, דז"ל רש"י: "ששה והוא - כדין תורה ושמא בימי נדה הוא. שנים תשב ששה והן - לחומרא שמא ראשון סוף זוב ושני תחלת נדה וצריכה עוד ששה וכו'" ע"כ. יש לשים לב שהחומרא שאליה רש"י חושש מַתחילה רק מהמציאות של 'ראתה שנים', דהיינו שכל עוד ראתה יום אחד לא משווינן לה טועה. וכשראתה שנים, צריכה לשבת שבעה חוץ מהיום הראשון, דשמא היום הראשון היה סוף ימי זיבה. ועולה שהחשש היחיד שאני חושש אליו לשיטת רש"י הוא שמא היום הראשון היה בימי זיבה, אך מהיום השני והלאה יֵרצה להיות יום ראשון דנדה, וליכא למיחש תו למידי. ועוד הרי היום הראשון לפי רש"י אינו נקי, ובכל זאת עולה הוא לספירת נידתה, כדין תורה, וכיוון שכן הוא היה על רש"י לבאר לנו ששאר הימים אינם כהיום הראשון והם נקיים, ורש"י לא כתב כן.

יג). והרמב"ן הבין שנקיים הכא, הם כדין נקיים ממש. וצ"ב.

וכן עולה אף מסו"ד רש"י, שכתב: "אבל שלשה דאילו הוה ימי זיבה צריכה ז' נקיים השתא נמי תשב שבעה נקיים שמא בימי זיבה עומדת", ע"כ. משמע שרק משלשה צריכה שבעה נקיים.

ואולי קצת יש להקשות על הבנת הרמב"ן בדעת רש"י, דהכי איתא בגמרא: "אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר רב, התקין רבי בשדות: ראתה יום אחד - תשב ששה והוא, שנים - תשב ששה והן, שלשה - תשב שבעה נקיים. אמר ר' זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים", ע"כ. ואם נאמר כדברי הרמב"ן ז"ל יוצא שהאשה עוד מתקנת רבי מונה ששה נקיים **על כל דם**, שכן אם תראה אף טיפת דם כחרדל[יד], וא"כ יוצא שרבי זירא הוסיף יום אחד נקי. אך מלשון התלמוד לכאורה לא משמע כן. שכן נראה שעיקר החומרא היא "שאפילו רואות טיפת דם כחרדל" – שיעור מועט – יושבות עליה שבעה נקיים. משא"כ בחומרא דרבי, שרק אחר ראיה מרובה שלשלושה ימים יושבת האשה שבעה נקיים. ולא אתא רבי זירא לטפויי יומא חד על חומרא דרבי בשדות, אלא בא לבטל לחלוטין את חומרא דרבי ע"י החומרא הגדולה הזו. וכן נראה מדברי רש"י במגילה, שכתב (כח ע"ב ד"ה שהחמירו): "דמדאורייתא אין צריכה שבעה נקיים אלא הרואה שלושה ימים רצופים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, אבל בתחלת נידתה - אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב - טובלת בלילה, והן החמירו על עצמן, לפי שאין הכל בקיאים וכו' **ואם תאמר: לא יחמירו אלא בשלשה רצופין**[טו], וכו' - פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה, וכו'", ע"כ. ונראה מדברי רש"י שחומרת רבי זירא עומדת כנגד המציאות של 'ראתה שלשה רצופים תשב שבעה נקיים' בחומרת רבי, ולא כנגד ראתה יום אחד וכו'. ותוספת החומרא של ר"ז לא היתה בתוספת יום אחד על הנקיים שכבר היתה נוהגת, אלא בתוספת שבעה נקיים על כל דם ודם[טז].

◆

יד). שכן נדה מטמאה בכל שהוא, 'אפילו בכעין החרדל, ובפחות מכן', כלשון הרמב"ם (איסורי ביאה פ"ה ה"א).

טו). כחומרא דרבי.

טז). ודברי רש"י שם במגילה צ"ב קצת, שכן ז"ל בשלמות: "שהחמירו על עצמן - וכו' ואם תאמר: לא יחמירו אלא בשלשה רצופין, כדכתיב ימים רבים בלא עת נדתה (ויקרא טו) - פעמים שראיית דם נדה

דברי הראשונים שגרסו כגרסת רש"י בסוגיין

ובכן יש לברר בס"ד האם הראשונים שגרסו כגירסת רש"י הצריכו בפירושם לסוגיא שבעה נקיים או לא. הנה הרא"ש בתוספותיו (סו' ע"א) גרס כדברי רש"י, וכתב שאותם ששה צריכים להיות נקיים. וכן נראה מדברי הרשב"ץ בפירושו לברכות (לא ע"א) שכתב וז"ל: "ואחר כך החמירו על עצמן שאפילו רואות טפה כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים. ואע"פ שבתקנת רבי יצאו מידי כל ספק החמירו עוד חומרא זו עליהן, כדי שלא יבואו לטעות ויאמרו 'בודאי בראיה אחת אנו מונין ששה והוא כדין תורה ובזה לא החמיר רבי כלום' שמה שהצריכו נקיים בודאי אינו אלא שהאשה בכל ראיה שתראה, אפילו ראיה אחת דינה כג' ימים שלימי זיבה, שצריכה שבעה נקיים. ומה שהספיק לנו ששה והוא[יז] לפי שיום שפוסקת בו עולה לה למניין **שבעה נקיים**, ויבואו לטעות כן אפילו כשהן בתוך ימי זיבה, לפיכך החמירו על עצמן שלעולם ישבו ז' נקיים חוץ מיום שפוסקת בו", עכ"ל. ומשמע ממה שכתב בהתייחסו לדין 'ששה והוא' – "לפי שיום שפוסקת בו עולה לה למניין **שבעה נקיים**", דקושטא דמילתא הכי איתא שהששה הימים הנותרים הם אכן נקיים[יח]. ומפורש שם לעיל מינה שגרס כדברי רש"י, מכך שכתב 'ולא סגי בחמשה והן'.

מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה. כיצד, התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל - סתרה הכל, וצריכה לחזור ולספור שבעה נקיים", ע"כ. וזה שנוי במחלוקת ראשונים, שכן הרמב"ם ס"ל שימי נדתה שראתה בהן לא עולים לספירת זיבתה, אך גם לא סותרים. ורש"י, הרמב"ן והמ"מ ס"ל שסותרים. ומחלוקתם בפירוש הסוגיא בנדה נד ע"א-ע"ב. והמשיך רש"י: "אי נמי: שמא ראתה שני ימים ולא ידעה, והיום ראתה וידעה, דהוו להו שלשה ימים רצופין, וצריכה שבעה נקיים, ועל כן החמירו", ע"כ. ונראה שהאפשרות הראשונה שהעלה רש"י באה לפתור את השאלה אמאי מחמרינן בימי זיבה בכל שהוא, ועונה רש"י שלעיתים גם דם הנדה סותר בכל שהוא את ספירת הזיבה. והאפשרות השניה מתייחסת לאשה שראתה ולאו אדעתה, וביום השלישי ראתה וידעה שראתה. וכשאני לעצמי נשמע לי ספק זה קצת רחוק, שכן בסתמא דמילתא אשה יודעת כאשר היא רואה ומרגישה, מידי דהוה אהרגשת מי רגלים. אולם עי' בראב"ן סי' שיט שכתב ש'מידי דהוה אהרגשת מי רגלים' היא סברא לאיסור ולא להיתר. וגם לשון רש"י אינה 'שיצא הדם ולא ראתה' אלא 'ראתה ולאו אדעתה', וצ"ב.

יז). כאן בא לענות על ההו"א שלאותן נשים, שממנה החמרנו חומרא דרבי זירא.

יח). ולא דק במאי דכתב 'שבעה נקיים'.

אולם מדברי הראב"ן (סי' שיח-שיט) מפורש שגרס כשיטת רש"י ולא נראה דבעינן נקיים, שכתב וז"ל: וכשראה רבי שנתמעטה חכמת נשים לטעות בווסתן בין ימי נידות לימי זיבות, עמד והתקין לשאינן יודעות כהא דאמר רב יהודה אמר רב [ס"ו א] התקין רבי בשדות לנשי עמי הארץ הטועות ראתה יום אחד סופרת ששה והוא, ממה נפשך דאי בימי זיבה הוא ראייה זו אינה טמאה אלא יום אחד בראייה אחת, אלא דילמא בימי נדה הוא ודין נדה ראתה יום א' סופרת ששה והוא וטמאה כאלו ראתה כל שבעה, ראתה שנים ששה והם והכל לחומרא דילמא הראשון סוף אחד עשר הוא והשני הוא תחלת נדה לפיכך מונה עם השיני ששה ימים ולא עם הראשון, אבל ראתה ג' ימים אמרינן לחומרא דבתוך י"א ימי זיבה קיימא והוי זבה וצריכה ז' נקיים בלא ראייה. ע"כ. וממה שכתב רק על ראתה ג' ימים שצריכה שבעה נקיים בלא ראייה, משמע שקושטא דמילתא הכי איתא. וכן הראב"ד בשער הספירה והבדיקה (סי' א') גרס כדברי רש"י ולא כתב דבעינן ששה נקיים. וכן המרדכי כתב בהדיא (סי' תשלו): "התקין רבי בשדות פירוש במקום עמי הארץ ולא היו בקיאין בתיקון וסתות ראתה יום אחד תשב (ששה) והוא דחיישינן דלמא בימי נדה היא וצריכה שבעה **בין טמאים בין טהורין**", ע"כ. אתה הראת לדעת שאין הכרח למימר דאי גרסינן כגירסת רש"י יש להצריך בדווקא ששה 'נקיים'. וכן מדברי תלמידי רבינו יונה (רפ"ה דברכות) נראה דלא בעינן ששה נקיים, דהכי איתא התם: "רבי תיקן בשדה ראתה יום אחד מונה ששה והוא. שנים ששה והם. שלשה יושבת שבעה ימים נקיים וכו' תיקן להן רבי שבכל זמן שתראה יום אחד בלבד שתמנה ששה והוא, ממה נפשך אם ראתה בימי נדה הנה מונה שבעה עם יום הראיה כמו נדה ואם אינה אלא זבה הרי מונה ה' ימים יותר דדי היה לה ביום הראיה ויום אחר", ע"כ. ומבואר שהספק הוא שמא התחילה את ימי נידתה באותו יום. ואם היה זה בימי זיבה, הרי ישבה עליו יום אחד נקי. ומשמע דלא בעינן ששאר הימים יהיו נקיים.

ויש לשים לב שאף הראשונים שהבאנו לעיל, שגרסו כדברי רש"י וכתבו דבעינן נקיים, כולם (חוץ מהרמב"ן) לא כתבו כן בדעת רש"י.

וגם מלשון רש"י בכמה מקומות נראה דלא כדברי הרמב"ן. שכן הלשון 'ששה והוא' ביחס לדין נדה דאורייתא חוזר בדברי רש"י כמה פעמים, ומבואר התם דלא בעינן נקיים. זה יצא ראשונה, בראש השנה (י ע"א ד"ה סוף היום): "סוף היום עולה

לה בתחלתה - שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה - עולה לה יום זה בשבעה ימי נדה, ואינה צריכה למנות אלא **ששה והוא**, ובנדה דאורייתא קאמר, שאינה זקוקה לנקיים", ע"כ. ומבואר שהלשון 'ששה והוא' היא לשון של נדה דאורייתא שלא צריכה נקיים. וכן הוא ברש"י בסוף נדה (עב ע"ב ד"ה שבין נדה): "בין סוף נדה לתחילת נדה משכלו ימי נדה אינה חוזרת להיות נדה לישב לראייה אחת **ששה והוא** עד שיכלו י"א יום", ע"כ. וכן בערכין (ח ע"א ד"ה פתח): פתח - תחילת נדות שזה דין נדה דאורייתא ראתה היום מונה ששה והוא ראתה שנים מונה חמשה והן ואפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב טובלת ומשמשת ע"כ. וכיוון שזוהי שגרא דלישנא בדברי רש"י, אי איתא שבנ"ד ס"ל לרש"י דבעינן נקיים, הויא ליה לאשמועינן הכי.

◆

לשון הטור בנידון דידן

כתב רבינו הטור (יו"ד סו"ס קפג): "משרבו הגליות ותכפו הצרות ונתמעטו הלבבות חשו שמא יבאו לטעות באיסור כרת, שמא תראה אישה בימי נידתה ששה ימים ויהיה הכל דם טוהר ובשביעי שמא תראה דם טמא וסבורה לטבול בליל שמיני וצריכה עוד שבעה ימים, החמירו לטמא כל מראה דם אדום. וכדי שלא יבאו לידי טעות בין ימי נדה וימי זיבה הוסיפו חומרא אחר חומרא עד שאמרו שאפילו אם לא תראה אלא טיפת דם כחרדל תשב עליה ז' נקיים כזבה גדולה". ע"כ. וצ"ב בדבריו, שכן לא כתב בריש דבריו שצריכה שבעה נקיים, אע"פ שאביו הרא"ש בתוספותיו הצריך שאותם הימים בתקנתא דרבי יהיו נקיים. ונראה לבאר שהטור סובר כפי מה שהסברנו בס"ד בדעת רש"י, שאכן החמירו חכמים לטמא כל דם, בין בימי נדה ובין בימי זיבה. וצריכה האשה לשבת על כל דם תשלום שבעה, אא"כ ראתה שלשה רצופים, שאז צריכה לשבת עליהם שבעה נקיים[יט]. והחומרא הנוספת על כך היא בכדי שלא יבואו לטעות בין ימי נדה, שבהן האשה לא משלימה לנקיים, לימי זיבה, שבהם סופרת היא נקיים, תיקנו שעל כל דם תספור נקיים. אולם אפשר לומר שחשש הטעות הוא שמא ימנו את היום שפוסקת בו למניין נקיים, כבנות הכותים, וצ"ב.

◆

יט). ואם ראתה יום אחד או שנים בימי זיבה משלמת עליהם יום אחד נקי והשאר טמאים.

ראשונים שכתבו דבתקנתא דרבי בעינן ששה 'נקיים'

לעיל הבאנו שכן היא דעת הרמב"ן (נדה סו ע"א). וכ"ד הרשב"א (שם), הריטב"א (שם) והר"ן (בחידושיו שם סו ע"א ובהלכות הרי"ף), וכן בחידושי נדה לר"א (שם). וכן נראית דעת הרשב"ץ בפירושו לברכות[כ]. וכן הביא בן דורו של הרשב"א (בכת"י) ביש מפרשים. זו גם דעת הרי"ד. וכ"כ רבי יצחק קרקושה (הובא בקובץ שיטות קמאי נדה עמ' תתכה). וכן דעת הר"י מלוניל בדעת הרי"ף ונביאהו לקמן, וכן גריס המאירי (סו ע"א).

◆

ג.

שיטת הרי"ף והרמב"ם

דברי הרי"ף

הנה לעיל עסקנו בס"ד בשיטת הרי"ף בנ"ד. גירסת הרי"ף היא "ראתה יום אחד תשב ששה והוא, ראתה שנים תשב חמשה והן, ראתה שלשה תשב שבעה נקיים". וכתבנו שם דבפשטות לפי הרי"ף לא בעינן נקיים, כיוון שראתה ביום השני ולא משלימים עליו לשבעה[כא].

אולם, הן כל יקר ראתה עיני, את דברי רבינו יהונתן מלוניל, שכתב (בדפי הרי"ף שבועות ד' ע"א): "התקין רבי בסודית, וכו' ראתה יום אחד תשב ששה והוא, כלומר תשב **נקיים ששה ימים** חוץ מאותו יום שראתה בו, דדילמא חיישינן שמא דמי האי אישה בימי נידתה היא, אפילו לא ישבה אותן ששה נקיים אלא שתראה בכולן ופסקה בחצי היום היתה טהורה בליל שמיני, כיון שהפסיקה טהרה מן המנחה ולמעלה, ואי בימי זיבה היא לא היתה צריכה לשמור **ששה ימי נקיים** אלא יום אחד נקי כדין שומרת יום כנגד יום. וכן אם ראתה נמי ב' זה אחר זה הוה סגי לה לשמור יום אחד נקי ואינה צריכה לשימור חמשה ימים נקיים. אלא שמצריכין אנו אותה להם דדילמא (כימי) [בימי] נדה היא (היא) יושבת וצריכה שבעת ימים, (אלא)

כ). ומפורש כן בפסקיו לנדה.

כא). וק"ו הוא, אם בשיטת רש"י, שגרס ששה והן, לא בריר לי דבעי נקיים, אזי בגירסת הרי"ף, דגריס חמשה והן, ק"ו הוא דלא בעינן נקיים.

לראיית דם טיפה כחרדל, אבל כשראתה שלשה ימים רצופין זה אחר זה צריכה שתשב שבעה נקיים לגמרי, ואין אותן השלשה עולין לה מן החשבון כלל, דדילמא בימים הראויין לזיבה שהן אחד עשר יום היא יושבת, וכיון שראתה בהן שלשה ימים רצופין זה אחר זה הויא זבה גמורה וצריכה לישב שבעה נקיים", ע"כ.

ומבואר שאף שגרס כדברי הרי"ף ולא העיר על גרסתו, מ"מ פירש דבעינן נקיים. אולם זה צב"ג, דניחא בששה והוא, דכתב שצריכה ששה נקיים. אולם בחמישה והן, לא ביאר אמאי אותם חמישה צריכים להיות נקיים. דאי בימי נדה היא יושבת, די לה להשלים חמשה טמאים. ואי בימי זיבה היא, אזי לא יצאת מגדר זבה קטנה, דבעיא לשמור יום אחד. ואי חיישת לכך שבכל יום שרואה ממנו מתחלת את ימי הנדה, א"כ אמאי משלמת 'חמשה'? הויא לה לאשלומי 'ששה', כגרסת שאר הראשונים. ועי' במאירי (נדה סו ע"א) שהביא את הגרסא של הרי"ף וביארה כשיטת רש"י, שחוששת שמא היום הראשון הוא סוף זיבה והשני הוא תחילת נדה, וכתב על כך שעל כן צריכה לשמור 'ששה נקיים'. וזה צע"ג, שהרי על גירסת הרי"ף אי אפשר להלביש את פירוש וגירסת רש"י. ואם זה מה שנתכוון לו הר"י מלוניל, איני יודע. והעירוני שאפשר שדרך רבינו יהונתן מלוניל להעתיק את גריסת הרי"ף, אך בפירושו משלב רבות את פירוש רש"י, גם אם אין התאמה בין הפירוש לגירסא.

◆

שני פירושים אפשריים בדברי הרי"ף

וכשאני לעצמי, נראה לענ"ד לבאר בס"ד, דלדעת הרי"ף לא בעינן נקיים, וכמו שנראה בדברי הרשב"א בשם העיתים. ולפי זה יוצא, שישנן שתי אפשרויות לפרש את שיטת הרי"ף. האחת, שבאנו להחמיר על האשה להיות כל ימיה ימי נדה, כל עוד אין לחוש לזיבה. וכשראתה שלשה רצופין חיישינן גם לזיבה וצריכה שבעה נקיים. ואתינן בזה לבטולי דין שומרת יום כנגד יום, וגם בימי זיבתה יושבת תמיד שבעה ימים לא נקיים, אא"כ תראה ג' ימים רצופין.

האפשרות השניה היא שרבי לא בא להחמיר כלום בתחילת דבריו. דהיינו אם ראתה אחד תשב ששה והוא, שנים תשב חמישה והן – כל זה דין תורה ולא חידש רבי כלום. ראתה שלשה ימים **בימי נדה** תשב שבעה נקיים. ולפי זה רבי בא

להוסיף רק את דין 'רואה ג' רצופין', שבכל זמן תהיה טמאה זיבה. ובא רבי להשוות את המניין של ימי הנדה למניין החמור של ימי הזיבה. ולפי זה בימי רבי אכתי לא החמרנו כלום בימי זיבה, ועדיין היה קיים על עמדו דין שומרת יום כנגד יום.

◆

נראה שהרב יהודה אלברצלוני הבין כפי האפשרות השניה

הרשב"א (סו ע"א) הביא את פירוש הרב יהודה אלברצלוני לגרסת הרי"ף ודעימיה וז"ל: "וכן מצאתיה בחבור הרב אלברצלוני ז"ל **משמן של ראשונים**, ופי' הוא ז"ל לפי גירסא זו שבאותן הימים היו גם בני הכפרים מכירין קצת בין דם טהור לדם טמא, והיו מכירות קצת וסתות אבל לא עיקר הוסתות, ולכך די להם בשנים כעיקר נדה דאוריתא. אבל אם ראתה ג' חוששות הן לספק זבה שאינן מכירות כל כך בזיבה לא הן ולא אותן בני הכפרים שמראות להם את הדם ולפיכך חשש רבי ותיקן להם לשלשה ז' נקיים, וכו'", ע"כ. ומשמע שהחומרא של רבי היתה בימי הנדה ולא בימי הזיבה, ובימי הזיבה לא החמיר רבי כלום. וממילא נילף מינה דלדעת הר"י אלברצלוני בדעת הרי"ף לא בעינן שתהיה ההשלמה לשבעה נקיים, וזה כפשט לשון הרי"ף לענ"ד.

◆

סיכום שיטת הרי"ף

בדעת הרי"ף מצאנו מחלוקת כפולה ומשולשת. שכן הרי"ף גרס שאם ראתה יומיים תשב 'חמשה והן', ולא 'ששה והם' כגירסת התלמוד שלפנינו (ולעיל כתבנו שזו גירסת כתבי היד המזרחיים והספרדיים, וכן העידו קדמוני הראשונים בשם הרי"ף ועוד, שכך היא הגרסא). הר"י מלוניל כתב בדעת הרי"ף דבעינן שההשלמה לשבעה יהיו נקיים. וכתבנו שיש בהבנה זו קושי. לאחר מכן הבאנו שתי אפשרויות להבין את דברי הרי"ף, על מה גזר רבי, אי אמרינן דלא בעינן נקיים. אפשרות אחת היא שרבי בא את לבטל דין שומרת יום כנגד יום. ואפשרות שניה היא שלא ביטל רבי

כלל את דין שומרת יום כנגד יום, אלא רק גזר שבכל ראייה רצופה של שלושה ימים תהיה האשה טמאה זיבה, אף בימי נדה[כב].

דברי הרמב"ם

ובדברי הרמב"ם מצאנו פלא. דז"ל הרמב"ם (איסורי ביאה פי"א ה"ג): "ובימי חכמי התלמוד נסתפק הדבר הרבה בראיית הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה, לפיכך החמירו חכמים בדבר זה וגזרו שיהו כל ימי האשה כימי זיבתה ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות", ע"כ. וכאן מגדיר הרמב"ם את חומרת רבי, שכן רק בהלכה ד' הוא מביא את חומרת רבי זירא. ולכאורה שיטת הרמב"ם בביאור חומרא זו תמוהה עד למאד, שכן לא ברור לפי דבריו מה בא רבי להחמיר. דלפי פשט הגמרא, ע"פ רוב הראשונים שהבאנו לעיל, רבי בא להחמיר שכל ימי האשה יהיו ימי נדה, אא"כ ראתה ג' ימים, שאז תשב ז' נקיים. וזה לא עולה עם פשט לשון הרמב"ם, שכתב שגזרו חכמים שיהיו כל ימי האשה כימי **זיבתה**. ואם כוונת הרמב"ם היא שגזרו שכל ימי האשה יהיו כימי זיבתה, היינו זבה קטנה, זו אינה חומרא אלא קולא.

כב). הרב קדר (תוספת אהל עמ' כד) הביא את דברי התוספות (נדה דף סו ע"א ד"ה שנים תשב ששה) שהחשש שכתבו הוא שמא היום הראשון שראו דם הוא דם ירוק והיום השני הוא דם טמא. וכתב שאף הרי"ף סובר כן, ממאי דכתב הרי"ף וז"ל (שבועות ד ע"א): "וכיון דאימעוט רבנן דהוו בקיאי בהכי וקלשא לה דעתייהו ולא הוו יכלי לאפרושי בין דם טמא לדם טהור כדאמרי' וכו' וחזו נמי דלא ידעי נשי תיקון וסתות חשו רבנן דלמא משלמי דם טמא לדם טהור וטבלין ואתו לידי איסורא דכרת דהא אפשר למהוי כל דם דחזיא בשיתא יומי טהור **וליכא טמא אלא הך דחזיא בשביעי** בלחוד דצריכא דמישלם עליה ז' יומי וכיון דסבירא להו דדם דכולהו ז' טמא הוא אמרי [כד] שלימו לן ז' יומי וטבלן לאורתא ואתו לידי איסורא הלכך חשו רבנן למילתא ועבדו הרחקה יתירה לסלוקי כל ספיקי ואצריכו למיתב **שבעה נקיים על כל דם** דלא ליגע לאיסורא דאוריי' והיינו דאמרינן [בריש פרק התינוקות] אמר רב יהודה אמר שמואל התקין רבי בסוודית ראתה יום אחד תשב ששה ימים והוא שנים תשב חמשה והן שלשה תשב שבעה נקיים אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבעה נקיים ואף על גב דהאי תקנתא [דרבי] בסוודית ליכא למיחש בה למילתא דאיסורא כלל עבדו רבנן הרחקה יתירה והנהגו בנות ישראל למיעבד כרבי זירא דהא אמרינן דהא דרבי זירא הלכה פסוקה היא כדאמרינן התם וכו'" ע"כ. ולשון זו מסייעת להבנתנו בדברי הרי"ף, שהגזרה היתה רק על רואה משלשה והלאה. אולם, גם לפי ההבנה הרגילה ברי"ף לא מוזכר בדבריו שחומרא דרבי ביום אחד ושנים היתה משום שלא הפרישו בין דם טמא לדם טהור, אלא שחומרא דשבעה נקיים היתה מטעם זה.

ובאמת על כך כתב המ"מ: "תקנת חכמי הגמרא לא נתבארה יפה מדברי רבינו לפי שסמך לו על מה שכתב שבנות ישראל החמירו על עצמן שהיא חומרא יתירה על תקנת חכמים וכן היא בפרק אחרון דנדה (דף ס"ו)", ע"כ. אולם קשיא לי טובא על דברי המ"מ, שכן לומר שהרמב"ם לא דק, מפני שבהלכה הבאה יכתוב מידי דחמיר מינה, לא משמע לי. ועוד, הרי הרמב"ם לא רק 'לא דק' אלא כתב דבר שכלל לא עולה מפשט הגמרא.

והרב קאפח זצ"ל, בביאורו על הרמב"ם, כתב שהמ"מ לא דק בדברי רבינו. וכוונת הרמב"ם היא כדברי רש"י, שהיום הראשון של הראיה הוא היום האחרון של ימי זיבה, והיום השני של הראיה הוא תחילת ימי נידתה. אולם זהו דוחק, שכן הרמב"ם כותב (פ"ו ה"ז) שסתם לשון זבה, היינו זבה גדולה, והכא איירי לפירוש הרב קאפח בזבה קטנה. ועוד עיקר החומרא בדברי הרב קאפח לא נתבארה יפה, שכן עיקר החומרא שאנו מטילים על האשה היא מחמת נידתה ולא מחמת זיבתה. וגם דברי הרב קאפח שהרמב"ם איירי בדיוק ביום האחרון של ימי הזיבה, חסרים מן הספר. ועוד לפי דברי הרב קאפח נצטרך לומר שהרמב"ם גרס כגירסת רש"י ודלא כהרי"ף, וזה לא נח לי[כג].

אולם, לענ"ד חומרת רבי התבארה יפה יפה בדברי הרמב"ם. וכך הוא הביאור, "ובימי חכמי הגמרא נסתפק הדבר הרבה בראיית הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה, לפיכך החמירו חכמים בדבר זה, וגזרו שיהו כל ימי האשה כימי **זיבתה** ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות". הרמב"ם הבין את חומרת רבי כשיטת הרי"ף באפשרות השניה, שבאמת רבי לא החמיר כלל בימי הזיבה. והרמב"ם הבין כך את דברי הגמרא 'ראתה יום אחד תשב ששה והוא שנים תשב חמשה והן' דבימי נדה איירי[כד], דאי בימי זיבה די לה בשומרת יום כנגד יום. וזהו דין הגמרא הפשוט בימי הנדה. ולא בא רבי לבטלו וגם ברמב"ם לא כתוב שהוא בוטל, באותה התקופה. אולם אם ראתה בימי נידתה

כג). אולם כביאור זה הסבירו במהדורת מקבילי המבוארת הלכות איסורי ביאה פי"א ה"ג עמ' 340, ועל דרך הרוב הולכים הם בשיטת הרב קאפח (חוץ מביאור ימי נדה וימי זיבה שנטו מדעתו, ובחרו באשר חפצתי, בשיטת החוו"ד כמ"ש שם בעמ' 308-307 בביאור).

כד). ויגיד עליו רעו, שראתה שלשה תשב שבעה נקיים זה ודאי בימי נדה, דאלו בימי זיבה הא מה"ת צריכה לישב שבעה נקיים.

שלשה רצופים, תשב שבעה נקיים. וזו היא לשון הרמב"ם, שהחמירו שכל ימי האשה, אף בימי נדה, יהיו כימי זיבות גדולה היכא דאיכא למיחש לה, כשראתה יתר על שלשה ימים. ועל גבי זה באה ההלכה הבאה "ועוד החמירו בנות ישראל על עצמן חומרא יתירה על זה, ונהגו כולם בכל מקום שיש ישראל שכל בת ישראל שרואה דם אפילו לא ראתה אלא טיפה כחרדל בלבד ופסק הדם סופרת לה ז' ימים נקיים **ואפילו ראתה בעת נידתה**, בין שראתה יום אחד או שנים או השבעה כולן או יתר משיפסוק הדם סופרת שבעת ימים נקיים כזבה גדולה וכו'". ומבואר שהחומרא הראשונה באה לומר שאם ראתה שלשה ימים תהיה זבה גדולה, ותו לא, והחומרא השניה באה לומר שאפילו ראתה ראייה אחת קטנה כטיפת דם כחרדל, בימי נידתה[כה], סופרת עליה שבעה נקיים. ואז ממילא בטל דין שומרת יום כנגד יום. אך לא היתה 'גזרה' של רבי שביטלה דין זה במפגיע, דלא כפירוש שאר הראשונים. וגם בדברי הרמב"ם לא מוזכר שדין זה בטל בימי רבי. ואם כנים אנו בזה, אזי עולה שגם להרמב"ם לא בעינן נקיים בתקנתא דרבי, וס"ל להרמב"ם כפי הפירוש השני ברי"ף, ופשוט.

ויש להוסיף שמפשט לשון התלמוד אפשר לדקדק כאפשרות זו בדעת הרי"ף. שכן אי איתא שהחומרא היתה גם בימי זיבה, אזי הוה צריך למימר שאם ראתה שני ימים, שיושבת חמשה היום השלישי צריך להיות נקי, וזה לא כתוב בגמרא. ועוד סיבה יש לכך שיש להטות את הכף לטובת פירוש זה, דהרי בזמן רבי עוד היו נוהגים חברים להיטהר בגליל (חגיגה כה ע"א, נדה ו ע"ב), ואם רבי היה מחמיר כל כך, איכא למיחש לפסידא דטהרות, דנפיש. ומצאנו שחששו חכמים לפסידא דטהרות (נדה ה' ע"ב).

◆

ד.

חומרת רבי זירא

מה בא רבי זירא להוסיף לפי פירושי הראשונים

על פי מה שכתבנו לעיל עולה שישנן שתי אפשרויות להבין מה רבי בא לגזור, ועל פיהן נבין מה רבי זירא בא להוסיף. כתב הריטב"א (סו ע"א): "ראתה יום אחד

כה). שבחומרא הראשונה לא החמרנו כן בימי נדה אלא בראתה ג' ימים והלאה.

תשב ששה והוא שנים תשב ששה והן ופירושו כי לפי שהן טועות הולכות להחמיר בראיה אחת שמא היא בימי נדה, ותשב ששה והוא כדין נדה, **ולא כזבה קטנה ששומרת יום כנגד יום**, ואם ראתה שנים חוששין שמא היה ראיה ראשונה בסוף ימי זיבה והשניה בתחלת נידתה, כי מפני שראתה אתמול לא נטהרנה יותר היום ולא אמרינן אתמול היה פתח נדה, וכו'", ע"כ. דהיינו שבעצם אנו מבטלים לה את דין שומרת יום כנגד יום. וכן כתב הרי"ד בפסקיו (שם), שבתקנה זו בטל דין שומרת יום כנגד יום.

אולם, אפשר לפרש כפירוש הר"י אלברצלוני, הרי"ף והרמב"ם שהבאנו לעיל, שכלל לא באנו להחמיר על שומרת יום כנגד יום, אלא רק להשוות את דין רואה שלשה ימים בימי נדה לרואה שלשה ימים בימי זיבתה, ולעולם תצטרך שבעה נקיים.

ועל כן, לפי הפירוש הראשון יש שתי אפשרויות מה רבי זירא בא להוסיף. האחת היא שהוא בא להוסיף יום אחד נקי על הששה נקיים שכבר נוהגת האשה, וכך עולה מדברי הרמב"ן בחידושיו. האפשרות השניה היא למאן דלא בעי נקיים, כמ"ש בעניותין בדעת רש"י, וכ"כ המרדכי, נראה שרבי זירא בא להוסיף שצריכה האשה לשבת שבעה נקיים על כל דם ודם, שכן גם לרש"י ולמרדכי אם ראתה האשה יום אחד בימי זיבתה יושבת עליו ששה והוא, ולא בעינן נקיים. ואם ראתה ביום הרביעי דם בזה לא בטל דין שומרת יום כנגד יום. דממה נפשך אי היא נדה לא אכפת לן שראתה, ואם היא זבה דיה ביום אחד. בא רבי זירא לחדש, שבכל גווני סותרת ומתחילה ספירה חדשה.

ולפי הפירוש השני (ר"י אלברצלוני, רי"ף ורמב"ם) פשוט מה רבי זירא בא להוסיף, שרבי זירא בא לומר שאין מתחשבים יותר כלל בימי הנדה, אלא כל דם שתראה חשבינן לה כאילו ראתה שלשה ימים בימי זיבתה וצריכה שבעה נקיים.

◆

טעם חומרת רבי זירא

ובכן, נראה בפשטות שטעם חומרות רבי ורבי זירא הוא, שבאו חכמים להקל על נשות ישראל שיהיה להן מניין אחד. בשלב של רבי ההשתוות במניין היא שעל

כל דם יושבת שבעה ימים, או שעל כל שלשה יושבת שבעה נקיים, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ואצל רבי זירא ההשתוות היא שתמיד יושבת שבעה נקיים על כל דם. וכן עולה מדברי הרמב"ן בהלכות נדה אשר לו (פ"א סע' טו-טז) וכ"כ (שם סע' חי): "ומפני מה החמירו בנות ישראל על עצמן כך כדי שיהיו בכל זמן מונות מנין אחד ולא תשתנה מנהגן בין ראיה אחת לג' ימים", ע"כ. וכ"כ הרב אוהל מועד (פ"א). ולפי זה עולה שהטעם לכך שהחמירו בנות ישראל על עצמן, הוא טעם 'טכני', כיוון שבאו בנות ישראל לתקלה ולטעות בחשבון ימי הנדה וימי הזיבה תקנו להן מידי דשוויא לכולהו[כו]. וכן נראה מדברי החינוך (מצווה ר"ז): "זאת היתה תקנתו של רבי, ועם תקנה זו לא נשאר שום ספק בענין. ואחר תקנה זו הוסיפו עוד בנות ישראל והחמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל, כלומר אפילו בראייה אחת, היו יושבות שבעה נקיים, **שלא רצו לחלוק בין רואה דם יום אחד או שנים לרואה שלשה ימים**", ע"כ. וכן עולה מדברי התרומה (פו): "אבל אמר ר"ז בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים לפי שאינן פקחות לידע מתי הן בימי נידה ומתי הן בימי זיבה החמירו לישב ז' נקיים אפי' בטפה אחת. והא דנקט כחרדל וכו' חדושא הוי דסד"א כיון דלא ראתה אלא טפה אחת מסתמא לא ראתה גם אתמול גם שלשום וליכא לספוקי בזבה גדולה שתהא זו צריכה לישב שבעה נקיים רק ששה והוא דאם איתא דמעיינה פתוח לראות אם כן היתה רואה עתה הרבה קא משמע לן שתשב ז' נקיים", ע"כ. ומבואר דאליבא דאמת אין לחשוש לראיה מרובה, ואעפ"כ על האשה לישב שבעה נקיים. אולם התרומה עצמו בסי' פז כתב: "הלכך בזמן הזה אם אישה רואה אפי' טפת דם ולא יותר צריכה לספור ז' נקיים שכל הנשים הרואות יש להם לספק שמא כבר ראתה שני ימים לבד זה ושמא היא עומדת בימי זיבה", ע"כ. ועי' בבעלי הנפש (שער הספירה והבדיקה סימן א' בסופו).

אולם, רש"י במגילה (כח ע"ב ד"ה שהחמירו) כתב: "ואם תאמר: לא יחמירו אלא בשלשה רצופין, כדכתיב ימים רבים בלא עת נידתה פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה, כיצד התחילה לספור שבעה נקיים לאחר

כו). מעין טעם מנהג בנות ישראל בשבעה ושבעה, שנהגו לשבת שבעה ימים בנדתה אף אם ראתה רק ג' או ד' ימים. ורק לאחר גמר שבעה ימים של נדה, פוסקות בטהרה ומתחילות שבעת ימי זיבה. ועשו כן בכדי להשוות את מניינן, שלעולם יהיו מונות י"ד יום קודם טהרה.

שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל - סתרה הכל, וצריכה לחזור ולספור שבעה נקיים, אי נמי: שמא ראתה שני ימים ולא ידעה, והיום ראתה וידעה, דהוו להו שלשה ימים רצופין, וצריכה שבעה נקיים, ועל כן החמירו", ע"כ. ונראה שהטעם הראשון הוא טעם 'חצי טכני', דהיינו שכיוון שדם נדה מצריכה לעיתים שבעה נקיים, אנו משווים כל דם לדם ספציפי זה, ואנו חוששים שהאשה תתבלבל. אולם, לפי הטעם השני נראה שזהו לא טעם 'טכני' אלא טעם הלכתי, דאיכא למיחש דראתה ולאו אדעתה, וחיישינן שמא בכל פעם ראתה ולאו אדעתה. וכן כתבו כעין טעם זה הראב"ן (סי שיט), והמאירי (מסכת נדה דף לו עמוד ב). וכ"כ הכלבו (סי פה עמ' שפט הוצאת פלדהיים): "ובנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים חוץ מאותו יום שבו פסק הדם שחששו ואמרו שמא טעינו ולא ידענו מתי התחלנו לראות ואולי ראינו זה ג' ימים ואנו זבות גמורות וצריכות אנו לישב ז' נקיים וכ"ש אם ראו ראייה גדולה שצריכות לזה אחר שהפתח פתוח", ע"כ. ובהערה שם (40 ו 42) הביא המו"ל שכ"כ הכלבו בספרו אורחות חיים בשם התרומה (סי' פז).

ורש"י בהלכות נדה אשר לו (האורה ח"ב סי' א) כתב: "ועשו אתהן ספק זבות לישב שבעה נקיים כדין זבה שלא תבוא לידי הספק", ע"כ. ואין בלשון זו הכרע, אולם יותר משמע מינה שהיא כהטעם הטכני ולא ההלכתי. ויש לסייע להבנה זו מריש דברי רש"י שם (ונכפל במחזור ויטרי אות באות סי' תצח וכן הוא בליקוטי הפרדס מרש"י הלכות נדה): "ומתוך שרואות בנות ישראל שבאות לידי ספק זבה, שאם היתה טועה במנין השבעה מכנסת ימי נדה לתוך ימי זיבה, וימי זיבה לתוך ימי נדה[כז]. וכן מכמה עניינין כמפורש במסכת נדה, מתוך כך אמרו רבותינו אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבעה נקיים", ע"כ. ומבואר שהספק הוא החשש של הבלבול שיבוא לאותן נשים[כח].

כז). צ"ב היאך, הרי לרש"י אינה יכולה להכניס ימי זיבה לימי נדה, שכן בראייה החדשה מתחילה ימי נדה.

כח). ויש לסייע להבנה זו, מכך שהנשים נהגו כן מעצמן, ולא נראה שהנשים היו בקיאות בכל דיני נדה עד לרמה שהן יכולות להתבלבל בהן. אלא יותר נראה שרצו להשוות להן את המניין בכדי להקל על עצמן.

אולם, נראה שמכיוון שראשונים רבים הביאו בדבריהם את שני הטעמים[כט], שבאמת אין הכרח שיש מחלוקת בין הטעמים, אלא אפשר שיסכימו הראשונים (לפחות חלקם) להסבר שהנשים נהגו כן בכדי להשוות את מנינן, וחכמים החרו החזיקו בשיטת אותן נשים, מכיוון שראו שע"פ הדין (ולא רק מחמת חשש הבלבול) יש מקום להחמיר כן. וכמ"ש החינוך (שם): "אבל החומרא היא שעשו עצמן כזבות אפילו בראייה אחת, וחומרא זו שקיבלו על עצמן היא מוזכרת בהרבה מקומות בתלמוד, ונראה מתוך כך שחכמים ראו חומרתן טובה וצריכה, והודו לדבריהן", ע"כ[ל].

◆

מתי החלו להחמיר בחומרת רבי זירא

כתב רש"י (הלכות נדה במחזור ויטרי סי' תצט): "ואותה חומרא מימי ר' זירא ואילך היתה. שהרי הוא אומרה בכל מקום", ע"כ. ובאמת נכון הדבר שחומרא זו נאמרת בכל מקום בשם רבי זירא, אף שמצאנו במסכת מגילה (דף כח ע"ב) שר"ל אומר מימרא זו בשם רבי זירא. ור"ל הוה קדים לר"ז. אולם נראה דאינה קושיא כלל, דהרי ר"ז מסר בשם ר"ל כדאיתא בערובין (פ ע"א). ולא נפלאת היא שר"ל ימסור בשם רבי זירא הצעיר ממנו. וכמו שכתב כיו"ב מרן הגרע"י (שו"ת יחווה דעת ח"ו בקונטרס יביע אומר). ונמצא שחומרא זו נתפשטה בסוף ימי ר"ל ורבי יוחנן, ובצעירותו של רבי זירא[לא]. נמצאנו למדים לפי זה שתקנת רבי בשדות לא החזיקה דורות רבים, ובודאי שלא פשטה בכל ישראל. מה גם שמעיקרא לא תיקנה רבי אלא לנשים שלא היו בקיאות בהלכה. ומסתבר מאוד שבזמן תקנה זו דרבי, נשות ישראל בטבריא, בבית שערים ובשאר מקומות התורה המשיכו לנהוג כדין תורה, עד שהגיעה חומרת רבי זירא.

◆

כט). הרמב"ן כתב שהטעם הוא בכדי להשוות את המניין, אבל המ"מ הביא בשמו טעם כעין הטעם השני של רש"י, שהוא טעם הלכתי.

ל). ויש שכתבו (איני זוכר מי) שכיוון שאין האשה מתעברת אלא סמוך לוסתה, ויש חשש בחומרא זו למיעוט הולדות ולעיכוב הגאולה על כן חכמים לא החמירו כן מעצמם, אף שטעמים טובים היו באמתחתם. ורק לאחר שראו שבנות ישראל החמירו כן מעצמן החזיקו גם הם בחומרא זו.

לא). ואפשר שהיה זה לאחר שעלה לאר"י, ורבי זירא האריך ימים כידוע (מגילה כח ע"א).

ה.

תוקף חומרת בנות ישראל

כתב רבינו הגדול הרמב"ם (איסורי ביאה פי"א ה"י), אחר שהביא את החומרות שנהגו בהן בנות ישראל מימות התלמוד: "וכל הדברים האלו חומרא יתירה שנהגו בה בנות ישראל מימי חכמי התלמוד ואין לסור ממנה לעולם", ע"כ. ובפשטות חומרות אלו הן כשאר כל תקנות וגזרות שתקנו חכמי התלמוד, שהרי הם כבית דין הגדול שמחויבים כל ישראל לילך בתקנותם ומנהגותם, כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה. ומדברי החינוך שהבאנו לעיל (מצווה רז) נראה שמנהג בנות ישראל קדם לרבי זירא ורבי זירא קבעה כהלכה פסוקה. וכן מדברי אביי בברכות שכתב שהלכה זו הינה הלכה שאינה צריכה אחריה עיון, מכיוון שהיא הלכה חלוטה וגמורה.

ומרן הגרע"י זצוק"ל (טהרת הבית ח"א, סי' א' סע' ו' הערה ו' עמ' כח) הביא שכן כתבו הרמב"ן והמאירי שאין להקל בחומרות אלו לעולם, כיוון שקבעום חכמי ישראל להלכה פסוקה. אך העיר שמדברי הראב"ד (בעלי הנפש ריש שער הכתמים) נראה שזהו מנהג ככל המנהגים, ואין איסור לסור ממנו במקום צורך, וכמ"ש להקל בזה הרב גליא מסכת (סימן ד' דף צ' ע"ג וד'). אולם לענ"ד נראה איפכא מדברי הראב"ד, שכתב שם: "**וקיימא לן מנהגא מילתא היא** כדרבי זירא דאמר (נדה סו א) בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים. **והלכה פסוקה היא זו** (ברכות לא א). וכן הדין בכתמים שכבר נהגו בהן איסור", ע"כ. ונראה שדעת הראב"ד היא כדעת שאר הראשונים בזה מתרי אנפין, חד ממ"ש מנהגא מילתא היא, ועל כן צריך להחמיר בזה. והביא ראיה שמנהגא מילתא היא והוא הלכה פסוקה ממה שנהגו להחמיר כרבי זירא – והלכה פסוקה היא. ואין ללמוד מדברי הראב"ד שזהו 'רק מנהגא בעלמא', אלא שאף דבר שהוא מנהג יש לו חשיבות וכח כדין גמור. ואין להביא סיוע לדברי הגליא מסכת, שכתב שאינו אלא מנהג, מדברי הראב"ד, ודלא כמו שהבין מרן הגרע"י. ולמסקנא כתב מרן שם שאפילו אם יש לאשה עקרות הלכתית, ויום

הביוץ יוצא בתוך שבעה נקיים, אין לה להקדים את שימושה לתוך ימי הנקיים. ועי' לקמן במה שנכתוב בעניין מי שיש לה עקרות הלכתית.

◆

דברי הגאון הרב קדר בנ"ד

והנה הרב קדר זצ"ל יצא לבאר את תוקף חומרתן של בנות ישראל, ואם יש מקום להקל במקום צורך בזה. וכתב לתלות זאת במחלוקת בין רש"י להרמב"ם בימי נדה ובימי זיבה, שלשיטת רש"י יש יותר מקום להקל בחומרא זו, מכיוון שבסתמא דמילתא אם היא רואה לאחר שבעה נקיים, אז היא מתחלת שוב את ימי נידתה. אולם להרמב"ם, שהאשה מונה תמיד שבעה ואחריהן אחד עשר, יש לחשוש שמא ראתה בימי זיבתה.

◆

דברי הרב קדר באות ד'

כתב הרב קדר (תוספת אהל סי' קפג סע' א' [ב] אות ד') שלפירוש רש"י חומרת בנות ישראל לא היתה תוספת חומרא על שיטת רבי, אלא תוספת חומרא על דין תורה. ודקדק כן מלשון רש"י במגילה (כח ע"ב ד"ה שהחמירו). אולם לענ"ד אין הדבר כן, ואיפכא מסתברא לי למימר, דז"ל רש"י: "שהחמירו על עצמן - דמדאורייתא אין צריכה שבעה נקיים אלא הרואה שלושה ימים רצופים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, אבל בתחלת נידתה - אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב - טובלת בלילה, והן החמירו על עצמן, לפי שאין הכל בקיאים וכו' **ואם תאמר: לא יחמירו אלא בשלשה רצופין, כדכתיב ימים רבים בלא עת נידתה** - פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה, כיצד התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל - סתרה הכל וכו'", ע"כ. ומבואר שרש"י הקשה למה לא יסתפקו בחומרא דרבי, ותירץ מה שתירץ. אולם נראה שחומרא דרבי זירא באה על גבי חומרא דרבי, ולא כמו שרצה לדקדק הרב קדר.

והסכים הרב קדר בדעת הרמב"ם והרמב"ן שחומרא דרבי זירא היא תוספת על תקנת רבי. אך לענ"ד אין מחלוקת ביניהם לרש"י.

◆

דברי הרב קדר באות ה'

וכתב הרב קדר (שם אות ה') להביא ראיה להבנתו בדברי רש"י, שחומרת רבי זירא אינה אלא מנהג, מהגמרא בנדה (סו ע"א): "אדבריה רבא לרב שמואל ודרש: קשתה שני ימים ולשלישי הפילה - תשב שבעה נקיים. קסבר: אין קשוי לנפלים, ואי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. א"ל רב פפא לרבא: מאי אריא, קשתה שני ימים - אפילו משהו בעלמא! דהא א"ר זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים! א"ל: אמינא לך איסורא, ואת אמרת מנהגא? היכא דאחמור - אחמור, היכא דלא אחמור - לא אחמור", ע"כ. ומבואר שבימי רבא (שהיה צעיר מרבי זירא) לא פשט מנהג זה בכל דבר, ובדם קושי עדיין לא החמירו את חומרת רבי זירא[לב].

לב). עפמ"ש לעיל בהבנת דברי הרי"ף והרמב"ם נראה פשוט אמאי לא נהגו להחמיר בזה באותם הימים, מכיוון שתקנת רבי היתה רק על ימי נדתה, ובימי זיבתה לא גזר כלום. ממילא כשבא רבי זירא להוסיף על דברי רבי, שפיר יש לומר שבא להוסיף רק את ימי הזיבה. אולם בדם שהתורה טיהרתו, כדם קושי או דם טוהר, אכתי לא נהגו להחמיר וממילא לא גזרו. משא"כ לדברי רש"י, שכבר בחומרא דרבי החמירו על כל דם, בין בימי נדה ובין בימי זיבה, אזי מסתבר שהצעד הבא יהיה חומרא גם על דם טהור. מה שכידוע לא קרה, שכן באשכנז ובצרפת המשיכו לבעול על דם טוהר עד ימי הרא"ש. כמו שמבואר בספר הפרדס לרש"י ענייני נדה וז"ל: וכל דמים לל' ושלושה ימים לזכר, וששים וששה לנקיבה הם טהורים, כדם הבתולים. שקעה ל' ושלשה ימים וששים וששה ימים וראתה דם אפילו כחרדל, היא יושבת ז' נקיים. ע"כ. וכן הוא בספר האורה לרש"י (ח"ב הלכות נדה לרבינו שלמה): לפיכך האשה בזמן הזה לאחר שעברו עליה שבעת ימי טומאתה לזכר, וארבעה עשר לנקבה אם פסקה סופרת שבעה ימים נקיים, בדקה בלא ראיית דם וטובלת ומשמשת, ואחר שטבלה יושבת על דם טוהר, שכל דמים שהוא רואה טהורין, ומותרת לבעלה עד מלאת ארבעים לזכר או כל ששים וששה לנקבה. דם טוהר הואי לה, ואפילו בדיקה אינה צריכה, אלא תשמש ותלך ואינה צריכה לפרוש מבעלה ומשמשת ביום ראייתה בלא שום טבילה, ויולדת נקבה אם לא ראתה בתוך שבועיים ללידתה, אלא פסקה בנתיים סופרת שבעה נקים בתוך שבועיים עצמן ועולין לה. ע"כ. וכן הוא ביראים (כו ע"א), וכן הוא בהלכות נדה לר"א מוורמיישא (הובא בשבולי הלקט), וכן הוא במחזור ויטרי הלכות נדה וז"ל: ויולדת יש לה דין נדה ואפילו ילדה בלא ראיית דם וכו' וסופרת אחרי כן שבעה נקיים והרי היא ראויה לטבול ומותרת לבעלה, אלא שיש מקומות שנהגו לנהוג טומאה בכל ימי טוהר. ע"כ. ומבואר שהחומרא שהוא מתאר היא 'חומרת הצדוקים' שהתנגד לה הרמב"ם. ובספר האסופות כתיבת יד, אף שלעיל הסתפקנו מה היא דעתו, מ"מ כתב וז"ל: מצאתי בספר של מורי הרב אלעזר מעשה בה"ר אליעזר שראתה אשתו בימי טהר שלה לאחר שספרה ז' נקיים וטבלה, ושאל לרבי חיים הכהן והתיר לו לשמש עם אשתו אע"פ שרואה. גם ה"ר יצחק שאל לרבי' תם והתיר לו כי דם טהר מותר לגמרי עד מלאת ימי טהרה. וכן פסק רבי' סעדיה וכו' ע"כ. ומעשה רב. וכן איתא בסמ"ג (לאוין קיא). וכן מהר"ם מרוטנבורג בתשובה (מכת"י אמסטרדם ח"ב סי' נד) תמה על האוסרים, וכתב שאביו שאל לרבו בצרפת ואמר לו שמעולם לא שמעו להחמיר בזה, ואין מנהג כזה

והרב קדר ע"ה כתב וז"ל: "מבואר בגמרא שלא בכל מקום התקבלה חומרא של בנות ישראל, ולא עוד, אלא מפשט הגמרא: 'אמינא לך איסורא ואת אמרת מנהגא', משמע שאין כאן איסור כנגד איסור דרבנן אלא כנגד מנהג", ע"כ. אולם דבריו צ"ב, שכן לא מוכח מהגמרא שחומרת ר"ז לא התקבלה בכל מקום, אלא שלא התקבלה בכל דבר. ושפיר יש לומר שכבר באותו דור נהגה חומרא זו בין בימי נדה ובין בימי זיבה. וכן מוכח מדברי הרא"ש בהלכות מקוואות סימן לו שהביא את הגמרא: "כדאמר ליה רב פפא **לרבא** מכדי האידנא כולהו ספק זבות שווינהו רבנן וכו'", ע"כ[לג]. ומבואר שחכמים בזמן רבא נתנו את כל הנשים כספק זבות, ורק בדם קושי עדיין לא החמירו. אולם במאי דאחמור כבר נקבע באותם הימים כהלכה פסוקה. ועל כן קשה לומר כפי מה שכתב הרב קדר לבתר הכי וז"ל: "אפשר שאף אחר שנתקבלה חומרתן שלבנות ישראל בכל אתר וַאתר, עדיין אין כאן אלא חומרא ומנהג", ע"כ. דבפשטות, אף אי נימא שיש מקום להקל זהו רק בדם קושי ודם טוהר, דעל פניו החומרא בהם היא תקנה מאוחרת. אולם, בדם זיבה הוי תקנה גמורה. ובפרט אי פסקינן כדברי הרמב"ם, שימי זיבה וימי נדה רודפים ובאים אחד אחר השני לעולם, (ובאשה שאין לה וסת קבוע גם לא הכרחנו שמניין הימים 'מתאפס', כדכתבינן במאמר בירחון האוצר חודש ניסן), שלכאורה אין מקום כלל להקל בזה, מכיוון שלעיתים לא תהיה האשה 'ספק זבה' אלא זבה גמורה מה"ת. והרב קדר שם דן שיש מקום להקל בחומרא דרבי זירא במקום צורך גדול, דבמקום צערא לא גזור רבנן.

והעיר הרב קדר שם שיש לתלות שאלה זו, אם אפשר להקל בזה, בשאלה אחרת והיא מה הוא הגדר של 'הלכה פסוקה'. הרמב"ן כתב (הלכות נדה פ"א הל' יט): חומרא זו שנהגו בנות ישראל הוכשרה בעיני החכמים ועשו אותה כהלכה פסוקה בכל מקום, לפיכך אסור לאדם להקל בה ראשו לעולם. ע"כ. ודקדק מכך הרב קדר שהלכה פסוקה היינו הלכה שלא ניתן למצוא בה צדדי היתר[לד].

כלל.

לג). ועי' בדברי הרא"ש פ"י סי' ד' ובמעדני יו"ט שם.

לד). אולם, אני הקטן איני מבין, דשפיר יש לומר שהפירוש של הלכה פסוקה הוא 'הלכה שאין להרהר אחריה', דהא בברכות (לא ע"א) עסקינן בדיני כוונה בתפילה, דבעינן שלא יהא מוחו של המתפלל טרוד אפילו בדברי תורה. כמו שהרב קדר כתב שהוא הפירוש של הלכה פסוקה בדעת רש"י, ואעפ"כ אין

וכתב הרב קדר וז"ל: "אבל רש"י פירש: הלכה פסוקה - שאינה צריכה עיון, שלא יהא מהרהר בה בתפלתו. (ע"כ) לפירוש זה אין ל'הלכה פסוקה' עניין עם תוקף ההלכה, אלא עם בהירות ההלכה. ובאמת שרבא חולק על אביי ואומר שם בגמרא שהלכה פסוקה היא עניין להלכה אחרת ראה שם בגמרא, וקיימא לן הלכה כרבא לבר מיע"ל קג"ם. ובזה רבא לשיטתו בנדה שם שאמר לרב פפא אמינא לך איסורא וכו'", ע"כ. וכשאני לעצמי איני מבין את דברי הרב קדר הללו, הרי לפירושו של הרב קדר עצמו, שכל עניין הלכה פסוקה שם לא נוגע לעניין תוקף ההלכה אלא לבהירותה, שפיר יש לומר שרבא לא חולק על התוקף של חומרת רבי זירא, אלא על הבהירות שלה. זאת, מכיוון שעכ"פ לא בכל דם מחמירים חומרא זו, ולכן סבר רבא שהיא לא כל כך חלוטה לעניין כוונה בתפילה. אולם אין הוא חולק על התוקף שלה. ומה שהביא הרב קדר ראיה מהדין ודברים בין רבא לרב פפא, אנא אמינא איפכא, מדברי רב פפא לרבא (סז ע"ב): "אמר ליה רב פפא לרבא ולאביי: מכדי האידנא כולהו ספק זבות שוינהו רבנן", ע"כ. ותמוה לומר שרבא 'לשיטתו' שאין לחומרא זו כל כך תוקף[לה].

וקצת יש לתמוה, אחר המחי"ר, על דברי הרב קדר שם (עמ' כח) שכתב וז"ל: "אפשר שאף הרמב"ן לא דבר אלא כנגד מי שרוצה להקל ראש בחומרא זו, אך לא כנגד האפשרות להקל מתוך כובד ראש בשעת הצורך או בצירוף צדדי היתר נוספים", ע"כ. ולענ"ד צ"ב מנא ליה הא לרב קדר[לו].

ובסו"ד שם כתב הרב קדר שלרש"י שלדעתו חומרת רבי היתה רק בשדות וחומרת ר"ז היא רק מנהג שמא יש מקום להקל. אולם לענ"ד אין להבנה זו ברש"י הכרח.

◆

אפשרות להקל בזה. כיוון שזו הלכה גמורה וחלוטה, שאין הפוסקים עוד דנים בה.

לה). א"ו כדאמרינן לעיל, שדברי רבא שם היינו לעניין דם קושי, דאכתי לא החמירו בו.

לו). איברא דדבר דומה אפשר לומר בהסבר דברי הרמב"ם, שעמד במלחמה נגד הקראים במצרים שהיו מקילים בכל ענייני טהרת הנדה מטומאתה. אולם מהאי טעמא זו סיבה להחמיר יותר, כנגד המינים, ולא להקל (ואותם מינים מצויים גם בינינו כידוע, ובדלי דלות משכנותיה. וד"ל).

דברי הגאון הרב דוד שלוש זצ"ל

הגאון הרב דוד שלוש זצ"ל בחמדה גנוזה (סימן יא אות ח) כתב להקל באשה שזמן הביוץ שלה נופל בתוך שבעה ימי נקיים, שדי לה למנות שבעה ימים שחלקם טמאים וחלקם נקיים, ותטבול. ובלבד שלא תשמש עם בעלה חודש לפני כן, שלא יהא חשש פולטת שכבת זרע, שנתערב עמה דם. אולם לענ"ד צ"ב, שכן הרב שלוש ע"ה לא ביאר למה יש להקל בזה. הרי הרמב"ם והרמב"ן כתבו שהלכה זו היא הלכה פסוקה, שאין להקל בה לעולם. ואף הרב קדר, שכתב אפשרויות להקל בזה, לא העלה מידי בהדיא, שכן באמת קשה לסמוך על הבנה ברש"י נגד דברים מפורשים בלשון הרמב"ם והרמב"ן.

ועוד יש לתמוה על הרב שלוש, שבסו"ד הביא שיש שהורו לנהוג בהפריה מלאכותית בשבעה נקיים (כן הורו מרן הגרע"י בטהרת הבית ח"א עמ' כט, ושם כתב שכן הורה הגר"מ פיינשטיין אבן העזר ח"ב סי' יח ועוד), כך שהבן מתייחס אחר אביו[לז], וגם לא חשיב בן הנדה, מכיוון שלא היה כאן מעשה עבירה. ודחה את דבריהם, מכיוון שהזיווג צריך להעשות בדרך שטבע ה' יתעלה. וכשאני לעצמי איני מבין סברא זו, ולא ברור לי שסברא זו עומדת נגד גזרת חכמים ע"ה. ובפרט שכיום יש כדורים שדוחים את הוסת, ופעמים רבות לאחר הלידה וסת האשה מסתדר, כך שאינה צריכה להשתמש בכדורים אלו יתר על פעם אחת[לח]. ועל כן לא מצאתי סברא חזקה להקל כקולא זו[לט].

◆

לז). יש בזה מחלוקת אי הבן מתייחס אחר אביו בזה. עי' בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' רמב ובציץ אליעזר ח"ט סי' נא. וגם יש בזה בעיה של הוצאת זרע לבטלה (עי' ציץ אליעזר חלק יט סי' מ').

לח). כתבתי כן משום שבכדורים אלו יש חשש לסרטן ל"ע [ולעוד בעיות בריאותיות ואכמ"ל].

לט). ואין לדון מה יהא כשיבוא משיח, יגלה מהרה, והרי אי אפשר להתנהל בטומאה וטהרה כאשר האשה טמאה מחצית מימיה. שכן סמוכים אנו על ה' יתעלה שיערה עלינו רוח חכמה עצה וגבורה לדון ולהורות לשעה ולדורות, ודבר בעתו מה טוב. אולם, לא בשל הלכתא למשיחא נפרוץ גדרם של ראשונים ח"ו. ויהי רצון שבמהרה יבוא גואל ויערה עלינו רוח טהרה!

יש להביא עוד קשיים על הסברא להקל בחומרת דר"ז

ובאמת יש עוד מקום להקשות על הרוצים להקל בחומרת דר"ז האידנא[מ]. שכן הרי"ף כתב שחלק מהטעמים לחומרא דר"ז היא מפני שאין אנו בקיאים בין דם לדם. ואם כן הוא נסתם הגולל על סברת הרוצים להקל בזה. שכן הרי"ף (שבועות ד ע"א) כותב וז"ל: "וחזו (רבנן) נמי דלא ידעי נשי תיקון וסתות חשו רבנן דלמא משלמי דם טמא לדם טהור וטבלין ואתו לידי איסורא דכרת דהא אפשר למהוי כל דם דחזיא בשיתא יומי טהור וליכא טמא אלא הך דחזיא בשביעי בלחוד דצריכא דמישלם עליה ז' יומי וכיון דסבירא להו דדם דכולהו ז' טמא הוא אמרי [כד] שלימו לן ז' יומי וטבלן לאורתא ואתו לידי איסורא הלכך חשו רבנן למילתא ועבדו הרחקה יתירה לסלוקי כל ספיקי ואצריכו למיתב שבעה נקיים על כל דם דלא ליגע לאיסורא דאוריי", ע"כ[מא]. ומבואר שחלק מהחששות הם שמא אותה אישה רואה במשך כמה ימים דם טהור, ורק ביום השביעי ראתה דם טמא והחלה את ימי טומאתה. ולכן החמירו לטמא כל דם והצריכוה שבעה נקיים. ואם כן הוא, כיום שאין אנו בקיאים בין דם לדם, היאך אנו יכולים להקל בימי זיבה?

ועוד יש להקשות כך - הנשים היום רובן בעלות וסת שאינו קבוע. וכתבנו לעיל (ירחון האוצר יג-יד עי"ש באורך) בס"ד, שאשה שאין לה וסת קבוע אין הכרח שמתאפסים לה ימי הנדה והזיבה, לדעת הרמב"ם. וכיוון שאותה אישה לא מנתה מתחילת ראייתה הראשונה בחייה את ימי הנדה וימי הזיבה, ממילא אין היא יודעת כעת, שבאת לפנינו, היכן היא עומדת. וכל ראייה שלה היא ספק נדה וספק זבה[מב]. וא"ת שתיקח כדורים שיסדרו את הוסת, אזי אנא אמינא שכבר תיקח כדורים לסדור הביוץ.

מ). במקום צורך.

מא). צריך לשים לב שטעם זה אינו משום דחיישינן שמא יתבלבלו בין דם ימי נדה לימי זיבה. ועל כן הנקיים הכא אינם 'נקיים' בבדיקה, אלא נקיים בפועל שלא ראתה דם בכדי שלא יהיה ספק בין דם טמא לדם טהור.

מב). ויש לחלק לענ"ד בין ספק זבה דהשתא לבין מימרא דרב פפא, שכל הנשים האידנא הן 'ספק זבות', שכן התם, כמו שמדוקדק מלשון רב פפא "כולהו נשי האידנא ספק זבות **שוינהו רבנן**", דהיינו שאינן זבות ממש, אלא נדות. רק אנו מתנהגים איתן למעשה כאילו היו ספק זבות, שצריכה גם למנות שבעה

ה.

סיכום הסוגיא

וזאת תורת העולה מהאמור לעיל, חזינן שלמנהג בנות ישראל הנהוג כיום היו שני שלבים. ונחלקו הראשונים בביאור חומרות אלו. לדעת רש"י והר"ן בשלב הראשון ('חומרת רבי') החמיר רבי על בנות ישראל היושבות בכפרים, שאם רואות דם יום או יומיים, צריכה למנות ששה ימים. ואם ראתה ג' ימים רצופים עליה לשבת שבעה ימים נקיים, בין אם היא בימי נדה ובין אם היא בימי זיבה. כן כתבו ראשונים רבים, וכ"ד הרמב"ן. רק שלדעת הרמב"ן גם כשיושבת ששה ימים אותם הימים צריכים להיות נקיים. וכתב שכ"ד רש"י. אולם הרי"ד ועוד ראשונים כתבו בדעת רש"י שרק השבעה ימים צריכים להיות נקיים אך לא הששה.

הרי"ף גרס אחרת בחומרת רבי, וכתב שאשה הרואה יום אחד, צריכה לשמור ששה ימים. אך אם ראתה יומיים צריכה לשמור חמישה ימים. ואם ראתה שלשה צריכה לשמור שבעה נקיים. וגם בדעת הרי"ף נחלקו הראשונים, דעת העיתים ועוד ראשונים דלא בעינן נקיים אם ראתה רק יום או יומיים. אולם דעת הר"י מלוניל בדעת הרי"ף דבעינן נקיים, אך לענ"ד זה קשה. והסברנו בפנים שדעת הרמב"ם היא כדעת הרי"ף ודלא כמו שכתב הרב קאפח בביאורו.

אחר זאת דנתי בס"ד בחומרת רבי זירא, שהחמיר על כל בנות ישראל שצריכות לשבת שבעה נקיים על כל דם ודם. וכתבתי ע"פ הרמב"ן שטעם חומרת רבי זירא היתה להשוות את מניין בנות ישראל למניין אחד, שלא תהא זו מונה חמשה והוא, וזו מונה עשרה ימים בסך הכל. כמו כן ראינו מדברי הרמב"ם שתוקף החומרא הזו הינו תוקף גמור, ואינו מנהג בעלמא, ודקדקתי כן מן הגמרא.

לבסוף הבאתי דעת כמה אחרונים שדנו להקל במקרים מסוימים בביאה בתוך שבעה נקיים, ובס"ד דחינו דבריהם, ובפרט היום שיש תכשירים ופתרונות אחרים, ואין צורך להקל ולהתיר מעשה ביאה ממש בשבעה נקיים. ודלא כמ"ש הגאון הרב דוד שלוש זצ"ל בחמדה גנוזה.

◆ ◆ ◆

ימים וגם נקיים על כל דם. אולם, אליבא דאמת אינה זבה. אולם האידנא אינן כספק זבות, אלא ספק זבות ממש והוי ספק דאורייתא.